§ 43

§ 166 Ealáhuspolitihkalaš strategiija

Áššegirjjit
- Dievasčoahkkinbeavdegirji 2014-05-20, § 25
- Stivrabeavdegirji 2019-09-11—13, § 135
- Ealáhuslávdegoddi beavdegirji 2019-10-07, | 28

./. - Sápmi - riggodahkan ealáhusaide. Ealáhuspolitihkalaš strategiija

Ealáhuspolitihkalaš strategiija evttohus lea leamaš gulaskuddamis čakčamánu 29 beaivvi rádjái. Ealáhuslávdegoddi ovddida evttohusa stivračoahkkimii golggotmánus vai stivra ges ovddida dan dievasčoahkkimii skábmamánus 2019:s.

Stivra mearridii čakčamánu 11 -13 b 2019, § 135

ahte bidjat dieđuid áššebáhpiriidda.

Ealáhuslávdegoddi ovddida stivrii *Sápmi - riggodahkan ealáhusaide. Ealáhuspolitihkalaš strategiija (Sápmi – en näringsmässig resurs. Näringspolitisk strategi)* gieđahallama várás.

Lávdegoddi lea dán jagi bargan ovddeš Ealáhuspolitihkalaš prográmma ođastemiin man dievasčoahkkin dohkkehii 2014:s. Ođasteami oktavuođas lea dokumeanta muktán nama strategiijan ja dat lea leamaš gulaskuddamii sámi servodagas. Lávdegoddi lea gieđahallan ja vuhtiiváldán cealkámušaid mat leat boahtán sisa ja lasihan daid strategiijii.

Ealáhuslávdegoddi evttoha

ahte stivra dohkkeha ealáhuspolitihkalaš strategiija ja,

ahte stivra evttoha dievasčoahkkima mearridit delegeret ealáhuslávdegotti ráhkadit doaibmaplána operatiiva doaimmaide *Sápmi - riggodahkan ealáhusaide. Ealáhuspolitihkalaš strategiija* vuođul.

ahte stivra dasto dohkkeha operatiiva doaibmaplána go ealáhuslávdegoddi lea válbmen dan.

§ 165 Näringspolitisk strategi

Dokument
- Plenumsprotokoll 2014-05-20, § 25
- Styrelseprotokoll 2019-09-11—13, § 135
- Näringsnämndens protokoll2019-10-07, § 28

./. - Förslag Sápmi – en näringsmässig resurs. Näringspolitisk strategi

Föredragande Jan Rannerud

Förslag på näringspolitiskstrategi är ute på remiss med sista svarsdag den 29 september. Näringsnämnden avser lämna förslag till styrelsesammanträdet i oktober för vidarebefordran till plenum i november 2019.

Styrelsen beslutade den 11 -13 september 2019, § 135

att lägga informationen till handlingarna.

Näringsnämnden inkommer härmed till styrelsen med *Sápmi – en näringsmässig resurs. Näringspolitisk strategi* för behandling.

Nämnden har under året arbetat med revideringen av det som tidigare hette Näringspolitiskt program antaget av plenum 2014. Revideringen har lett till omformulering av dokumentet till en strategi, som har varit ute på remissförfarande i det samiska samhället. Nämnden har behandlat och beaktat yttrandena som inkommit samt fört in synpunkter i strategin.

Näringsnämnden föreslår

att styrelsen antar näringspolitiska strategin samt,

att styrelsen föreslår plenum fatta beslut om delegation till näringsnämnden att ta fram en handlingsplan för operativa insatser utifrån *Sápmi – en näringsmässig resurs. Näringspolitisk strategi* samt

att styrelsen därefter godkänner den operativa handlingsplanen när näringsnämnden fastställt den.

---

§ 165 Ealáhuspolitihkalaš strategiija – *joatkka*

Lars Miguel Utsi, Guovssonásti ovddiha rievdadusevttohusa mildosa jelgii:

Stivra mearrida

ahte ovddida ealáhuspolitihkalaš strategiija evttohusa dievasčoahkkimii,

ahte addá cealkámuša ealáhuspolitihkalaš strategiija birra dainna málliin ahte Sámediggi lea sáddejeaddji, ii ge ealáhuslávdegoddi,

Stivra evttoha Sámedikki mearridit

ahte dohkkeha ealáhuspolitihkalaš strategiija daiguin rievdadusaiguin maid stivra lea cealkán

ahte gohččut stivrra dohkkehit doaibmaplána strategiija vuođul

---

Stivra mearrida

ahte ovddida ealáhuspolitihkalaš strategiija evttohusa dievasčoahkkimii,

ahte addá cealkámuša ealáhuspolitihkalaš strategiija birra dainna málliin ahte Sámediggi berre leat sáddejeaddjin, ii ge ealáhuslávdegoddi.

Stivra evttoha Sámedikki mearridit

ahte dohkkeha ealáhuspolitihkalaš strategiija daiguin rievdadusaiguin maid stivra lea cealkán,

ahte gohččut stivrra dohkkehit doaibmaplána strategiija vuođul.

Paragráfa dárkkistuvvo dakkaviđe

§ 165 Näringspolitisk strategi – *forts.*

Lars Miguel Utsi, Guovssonásti lämnar ändringsförslag till beslut enligt nedan

Styrelsen beslutar

att överlämna förslag till näringspolitisk strategi till plenum,

att yttra sig om näringspolitisk strategi att den bör utformas så att Sametinget är avsändaren, ej näringsnämnden

Styrelsen föreslår Sametinget besluta

att anta den näringspolitiska strategin med revidering enligt styrelsens yttrande

att uppdra till styrelsen att anta en handlingsplan utifrån strategin

---

Styrelsen beslutar

att överlämna förslag till näringspolitisk strategi till plenum,

att yttra sig om näringspolitisk strategi att den bör utformas så att Sametinget är avsändaren, ej näringsnämnden

Styrelsen föreslår Sametinget besluta

att anta den näringspolitiska strategin med revidering enligt styrelsens yttrande,

att uppdra till styrelsen att anta en handlingsplan utifrån strategin.

Paragrafen justeras omedelbart

Sámediggi
Sámedigge
Sámiediggie
Saemiedigkie

Sápmi - riggodahkan ealáhusaide

Ealáhuspolitihkalaš strategiija

Sábme - äládusluohkko

Äláduspolitijkalasj strategiddja

Saepmie – Jielemevierhtie

Jielemepolitihken soejhkesjimmie

Sápmi – en näringsmässig resurs

Näringspolitisk strategi



Antagen av Sametinget	Näringsnämnd 191007, styrelse 191028-30, plenum 191126-28
Diarienummer	5.2.1-2019-1037
Ansvarig	Näringsnämnd
Utarbetat av	Näringsavdelning, stab
Dokumenttyp	Strategi
Gäller	Tillsvidare

1 INNEHÅLL

1. Inledning 3
1.1 VISION 4
1.2 ÖVERGRIPANDE MÅLSÄTTNING 4
2. Värdegrund 5
2.1 SPRÅK 5
2.2 JÄMSTÄLLDHET 5
2.3 KULTUR 6
2.4 ÁRBEDIEHTU 6
2.5 EALLINBIRAS, KLIMAT OCH HÅLLBAR UTVECKLING 7
3. Sametingets roll och ansvar 8
3.1 ROLLER 8
3.2 ETT GEMENSAMT ARBETE 8
3.3 EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR 9
3.4 SAMISK FÖRVALTNING 9
4. Samiskt näringsliv 10
4.1 GENERELLA UTMANINGAR 10
4.2 UTVECKLINGSOMRÅDEN 11
4.2.1 Duodji och samiskt konsthantverk 11
4.2.2 Samisk besöksnäring 12
4.2.3 Samisk mat 13
4.2.4 Samiskt gårdsbruk 13
4.2.5 Samisk kultur som näring 14
4.2.6 Övrig näringsutveckling i Sápmi 15
5. Nästa steg – en handlingsplan 16
Referenser 17

1. INLEDNING

Vårt Sápmi är i förändring. Våra traditionella kunskapssystem är på väg att försvinna till följd av att det samiska samhället integreras i det övriga samhället. Det har lett till att den traditionella samiska kunskapen, *árbediehtu*, minskat i betydelse för vår fysiska överlevnad. Samtidigt ökar våra behov och vår strävan för en social, kulturell och näringsmässig samhörighet allt eftersom det samiska samhället integreras i det övriga samhället. Vi ser att *árbediehtu*, våra samiska kunskaper och erfarenheter är stora tillgångar och blir allt viktigare att bevara och utveckla inför framtiden.

Vi ser också att den stora framtidsutmaningen består i att stärka och bevara våra traditionella samiska näringar och samtidigt skapa förutsättningar som ger möjlighet att utveckla nya livskraftiga verksamheter och helt nya inriktningar i vårt näringsliv. De näringar som traditionellt är kännetecknande för samerna är rennäring, duodji, gårdsbruk, jakt och fiske. De utgör, tillsammans med övriga samiska näringar, grunden för vidareutvecklingen av ett varierat och produktskapande näringsliv. Det är en utmaning för oss alla att utifrån egna villkor möta förändringar genom att bevara *árbediehtu* och utveckla vår egen kompetens och variation i näringslivet.

Vi bedömer att det samiska företagandet har stor potential och är en viktig faktor för den samiska kulturen, det samiska språket och för landsbygdens utveckling och fortlevnad. För att Sametinget ska kunna arbeta aktivt med näringslivsfrågor behövs en samlad strategi som tydligt talar om Sametingets viljeinriktning, dels för egna strävanden och planering och dels för de övriga myndigheter och intressenter som arbetar med regional och lokal utveckling.

Sametingets näringslivspolitiska strategi ska vara en ledstjärna och inspirationskälla för det politiska utvecklingsarbetet. Vår ambition är att skapa en inriktning som är relevant och nära kopplad till de behov och frågeställningar som samiska näringsidkare dagligen berörs av. Detta dokument fokuserar på prioriterade utvecklingsområden för Sametingets näringslivspolitik och tydliggör ansvar och roller. Det omfattar däremot inte rennäringen som har ett eget strategiskt dokument.

~~Näringsnämnden~~ Sametinget kompletterar den näringslivspolitiska strategin med en handlingsplan som är mer operativ, vilket innebär att det justeras kontinuerligt allt eftersom behov och omvärldsfaktorer förändras.

Sápmi oktober 2019
~~Sametingets näringsnämnd~~ Sametinget

1.1 VISION

Vi verkar för ett samiskt näringsliv som är hållbart, resilient[1] och ekonomiskt bärkraftigt inom olika branscher och med olika företag. Vår vision är att skapa rätt förutsättningar för alla företag att etableras, växa, stärkas och utvecklas inom verksamheter som har en levande och naturlig koppling till samiska traditioner. I gemenskap värnar vi om vårt språk, vår kultur och ett levande och hållbart kulturlandskap som ger möjligheter till en kontinuerlig överföring av våra traditionella kunskaper från generation till generation.

1.2 ÖVERGRIPANDE MÅLSÄTTNING

Sametinget ska verka för att skapa ett attraktivt näringslivsklimat med fler nya samiska företag och ökad tillväxt i befintliga företag. Sametingets övergripande målsättning som är gemensamma för all samisk näringsverksamhet är:

- Att samerna inkluderas och värdesätts som en tillgång i lokala, regionala och nationella utvecklingsprogram för näringslivs- och landsbygdsutveckling.
- Att uppmuntra till kunskapsöverföring och innovation samt stödja utvecklingen av innovativa samiska produkter.
- Att på ett långsiktigt och hållbart sätt skapa ökad konkurrenskraft, produktivitet och innovationsförmåga i det samiska näringslivet.
- Att samiska näringar har ett eget EU-program och att Sametinget är nationell medfinansiär i detta program.
- Att ett samiskt näringslivscentrum etableras.
- Att stärka samiska branschorganisationer och nätverk som ger samiska företag och entreprenörer tillgång till samlad expertis, mentorskap och inkubatorverksamhet.
- Att förbättra utbildnings- och praktikmöjligheterna för samiska näringsidkare genom högre samisk utbildning på fler orter.
- Att det samiska språket används inom det samiska näringslivet för att synliggöra och levandegöra den samiska kulturen och *árbediehtu*.
- Att andelen kvinnor och ungdomar ökar inom samiskt företagande.
- Att Sametingets roll och kompetens stärks när det gäller datainsamling och att Sametinget blir statistikansvarig myndighet inom samiska temaområden.
- Att återställa, bevara och främja ekosystemen samt främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi i Sápmi.
- Att främja social inkludering och ekonomisk utveckling på landsbygden.

[1] **Resiliens** är den långsiktiga förmågan hos ett system att hantera förändringar och fortsätta att utvecklas.

2. VÄRDEGRUND

Vårar värderingar utgår från vårt språk, vår kultur, ett jämställt samhälle, árbediehtu/traditionell kunskap, eallinbiras/vår livsmiljö, klimatanpassning och hållbar utveckling. Värdegrunden ska genomsyra allt arbete med och inom samiskt näringsliv.

2.1 SPRÅK

Språket är i viss mening bärare av ett folks historia. I språket finns inbäddat uttryck för social och ekonomisk organisation, för myter och trosföreställningar, rättsuppfattning och värderingar. Möjligheten att föra dessa förhållanden vidare förtvinar om språkliga uttryck försvinner. Samiskan är ett uttryck för förhållningssättet till naturen, vårt kulturlandskap och till varandra. Det är ett nödvändigt redskap för överföringen av *árbediehtu* från generation till generation. Samiska är ett språk som i första hand talas och som i sitt ordförråd varit och alltjämt är starkt knutet till naturen. Exempelvis är renskötseln en näring som med sin specifika terminologi beskriver renen med dess behov och förutsättningar. På samma sätt är andra traditionella samiska näringar som duodji, jojk, samisk matkultur, jakt och fiske starkt sammankopplande med språket.[2]

> ”Vi, det samiska folket, är ett folk som förenas genom vår kultur, språk och historia, bosatta i områden som vi sedan urminnes tider och upp till historiska dagar, allena bebott och brukat”[3]

2.2 JÄMSTÄLLDHET

Hållbar utveckling inbegriper även jämställdhetsmässig hållbarhet. Ett hållbart samhälle innefattar lika möjligheter oavsett om du är man eller kvinna. Det innebär också att kvinnor och män har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom alla områden i livet. Rätten till självidentifikation försvaras av dels den enskilde, och dels av Sametinget. Diskriminering på grund av kön drabbar både kvinnor, män, barn och unga. Ett samhälle där möjligheter och förutsättningar på många sätt styrs av vilket kön du har, begränsar oss alla och försvårar vår egen personliga utveckling till ansvarstagande progressiva individer i utvecklingen av ett bättre globalt samhälle. Sametinget har antagit ett jämställdhetsprogram som ska integreras i samtliga arbetsområden. Där står bland annat:

> ”Samiska kvinnor och män har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom alla områden i livet. Det gäller eget arbete och försörjning, inflytande i samhället, vård av hem och barn samt kroppslig integritet. /…/ Jämställdhet är en viktig del i arbetet med att dekolonisera och stärka det samiska folket och samhället. Genom att arbeta långsiktigt med jämställdhet bidrar man till psykisk och fysisk hälsa, levande kultur och ett starkare samiskt samhälle.”[4]

[2] Sametingets språkpolitiska handlingsprogram, s 7. 2016.
[3] Samerådets politiska uttalande i Åre 1986 i samband med att den samiska flaggan antogs.
[4] Sametingets jämställdhetsprogram, s 16, 2016.

2.3 KULTUR

Samisk kultur har sitt ursprung i *árbediehtu* och förhållningssättet till naturen och vår livsmiljö - *eallinbiras*. Vi ser oss själva som en naturlig del av det eviga kretsloppet. Vi är historia, nutid och framtid på en och samma gång. Samisk kultur har ett helhetsperspektiv som innefattar såväl nutida kulturuttryck som kulturarv och kulturmiljö. Ett levande och starkt samiskt kulturliv stärker samisk samhörighet och identitet samtidigt som kulturen bidrar till ett aktivt lokalsamhälle där folk vill leva och bo. Kulturaktiviteter har därför en viktig roll i det samiska samhället. Samisk kulturutövning skapar tillhörighet, trivsel och livskvalitet men även arbetsplatser med samisk kultur som grund.[5]

Tillväxt för samiskt näringsliv är därmed en del av och en förutsättning för den samiska kulturen. De olika delarna är beroende av varandra. Om det ska vara möjligt att behålla och utveckla en levande samisk kultur i vid bemärkelse, är det nödvändigt att de samiska kulturfrågorna blir ett naturligt inslag även i den samiska näringslivspolitiken.

2.4 ÁRBEDIEHTU

Det samiska folket har hävdat och brukat våra traditionella territorier och vattenområden under så lång tid att ingen känner till något annat förhållande. För att en småskalig arktisk urfolkskultur ska kunna överleva den långa polarnatten under en lång följd av år, har enskilda samer och samiska familjer genom bl.a. siida-systemet och det enskilda praktiska utövandet tagit hänsyn till ett bibehållet förhållande när det gäller vattenkvalitet och matsuveränitet. De traditionella formerna för våra näringar har alltid tagit sin utgångspunkt i långsiktighet och utifrån ett hållbart nyttande av naturresurserna. Våra värderingar utgår från *árbediehtu*, samisk traditionell kunskap där människa, djur, natur och kultur utgör en odelbar helhet. Liksom annan traditionell kunskap är *árbediehtu* dynamisk, anpassningsbar och holistisk. Det är inte en gammal, oanvänd kunskap utan en kunskap som förändras utifrån de förutsättningar som råder. Det är en resilient kunskap[6] och den går att förena med ny teknik och reviderade metoder. Ett exempel är renskötseln där renskötare fortfarande traditionsenligt flyttar med renarna för att de ska ha bra naturbete olika årstider. Val av betesområde mm baseras på traditionell kunskap om renen, naturen, miljön och andra förhållanden som vägs in och påverkar betesro mm. Principerna är desamma som för tidigare generationer men hjälpmedlen som används för att förflytta sig och sina renar har däremot ändrats. Idag använder renskötarna andra transportmedel och ny teknik, bl. a drönare och GPS-halsband på renar för att följa, bevaka, driva och flytta renhjorden men grundtanken att följa renen till olika naturbetesområden är densamma. Traditionell kunskap jämställs därmed inte med gammal, icke använd kunskap.

[5] Sametingets kulturpolitiska handlingsprogram 2018-2021.

[6] Resiliens: ”Ekologiska och sociala system är ömsesidigt beroende av varandra och samverkar dynamiskt. Resiliens handlar i sådana sammanvävda sammanhang om ett systems förmåga att hantera påverkan utan att övergå i ett mindre önskvärt tillstånd samt dess förmåga till självorganisation och till att lära sig och anpassa sig.” Åsa Nordin-Jonsson (red) 2010: Árbediehtu – samiskt kulturarv och traditionell kunskap, s 20.

2.5 EALLINBIRAS, KLIMAT OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Sametinget har antagit en klimatstrategi med en vision och mål som tar sikte på en livskraftig och hållbar samisk livsmiljö:

”Vi önskar att leva i ett livskraftigt Sápmi som är rotat i både en bärkraftig natur och en levande samisk kultur. Människan och naturen ska ha en långsiktig förmåga att förnya sig och hållbart vidareutvecklas även i tider av förändringar. Både natur och kultur i Sápmi ska upplevas som berikande för omvärlden. Sametinget har formulerat tre delmål som ska bidra till att uppnå visionen:

- **Árbediehtu – traditionell kunskap**
  Målet innebär ett starkt och livskraftigt árbediehtu. Genom att integrera árbediehtu på alla samhällsnivåer skapas ett samhälle som genomsyras av vår samiska tanketradition och berikar samhället rörande t.ex. hållbarhet och biologisk mångfald.
- **Dássálas ovdanahttin - balanserad utveckling**
  Målet innebär att traditionell och vetenskaplig kunskap likställs och kombineras med nya erfarenheter för att vidareutvecklas
- **Ealli eallinbiras – en bärkraftig livsmiljö**
  Målet innebär att nyttjandet av mark och vatten ska vara i balans, utan att naturen utarmas. Natur- och miljöskyddet måste ges hög prioritet i samhällsplaneringen.” [7]

Samer har under årtusenden utvecklat ett sätt att leva genom bruka men inte förbruka naturresurserna. Detta synsätt och dessa möjligheter vill vi föra vidare till kommande generationer. Det är många samer som inte lever i ett direkt förhållande till naturen men ändå har de kulturella sedvänjorna och värderingarna. En ekologisk långsiktighet och hushållning med naturresurserna är en central del i den samiska kulturens utveckling. Ett ekologiskt, socialt och bärkraftigt samiskt näringsliv är en avgörande förutsättning för att bevara höga miljö- och kulturvärden samt biologiskt mångfald i Sápmi.[8]

Den samiska kulturen och de ännu oförstörda delarna av de traditionella markerna och vattnen i Sápmi måste tillförsäkras skydd. Det kan ske genom tillägg till gränstraktat och genom olika internationella instrument för mänskliga rättigheter (MR-instrument) som ett nationalstatligt och folkrättsligt åtagande grundat på de två principerna; respekt och deltagande. Respekt för den samiska nationen och med erkännande av det samiska folket. Genom ett nationalstatligt åtagande kan vår rätt att hävda och utöva vår urfolkskultur inom Sápmis traditionella marker och vatten bekräftas. Det kan även innebära att vi samer, varken enskilt eller tillsammans, har rätt att skriva på avtal som innebär medgivande från vår sida till ett upplösande av vår kultur eller en acceptans av kompensation för förstörelse av marker och vatten.

[7] Sid 22, Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande, 2019.
[8] Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande, 2019.

3. SAMETINGETS ROLL OCH ANSVAR

3.1 ROLLER

Näringslivspolitiken i Sápmi är ett resultat av prioriteringar och insatser som beslutas av stat, länsstyrelser, regioner och kommuner. Det samiska inflytandet över samisk näringslivsutveckling i Sápmi är idag begränsat. Sametingets intention är dock att beslutanderätten överförs till Sametinget. Först då kan en effektiv samisk regional- och näringslivspolitik skapas.

Enligt förordning (2009:1 395) med instruktion för Sametinget ska regeringen hållas informerad om utvecklingen inom samiskt näringsliv. Sametinget ska bistå Jordbruksverket i genomförandet av landsbygdsprogrammet på ett sätt som är effektivt för företagen, minskar risken för sanktioner och är effektivt för myndigheterna. I samråd med Jordbruksverket fortsätter Sametinget arbetet med att skapa möjligheter till diversifiering, strukturomvandling och etablering av nya företag inom de samiska näringarna. Sametinget arbetar även med att främja ett levande och dynamiskt kulturarv kopplat till mat- och livsmedelsframställning tillsammans med Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och Institutet för språk och folkminnen.[9]

Sametinget förstärker sin organisation och service samt medverkar i samhällsplaneringen så att det samiska samhället och omvärlden blir medvetna om vad Sametingets politiska del respektive förvaltningsorganisation har för ansvar och hur ärenden handläggs och beslutas. Vidare deltar Sametinget aktivt i europeiska och internationella samarbeten, i olika urfolkssammanhang samt organisationer och nätverk. För detta arbete har Sametinget tagit fram en internationell strategi.

Sametingets ~~näringsnämnd och näringslivsavdelningens syfte~~ uppgift är att skapa goda förutsättningar för förvaltning och utveckling av det samiska samhällets näringar. Sametingets handläggning av ärenden ska vara snabb och beskeden tydliga. Råd och regler som Sametinget utfärdar ska vara enkla, tydliga och lätta att förstå. Sametingets kontakter med det samiska näringslivet ska kännetecknas av:

- god kommunikation
- hög kvalitet
- effektivitet och
- rättssäker myndighetsutövning

3.2 ETT GEMENSAMT ARBETE

Sametinget, samiska entreprenörer, företagare, organisationer och nätverk bildar tillsammans med övriga samhället en helhet som har stora möjligheter att bli en kraft i utvecklingen av Sápmi och glesbygden. För att uppnå detta måste parterna arbeta i respektfull samverkan, med erfarenheter och kunskap. Ökat samarbete kring utvecklingsfrågor om bland annat lokal förvaltning, infrastruktur och kompetensutveckling är vägen till framgång. Det är nödvändigt att utveckla varaktigt samarbete mellan aktörerna på lokal, regional som central nivå och därigenom erhålla synergieffekter genom utveckling och samordning av resurser exempelvis genom nätverksbyggande och användning av bästa möjliga teknik och metoder.

[9] Sametingets årsredovisning 2018.

3.3 EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

Samisk näringslivsutveckling är idag kopplat till EU:s landsbygdsprogram och Interreg. Sametinget har därutöver inte resurser att stötta samiska företagare och entreprenörer ekonomiskt och bidra till näringslivsutvecklingen i exempelvis regioner och kommuner. Den stora framtidsutmaningen består i att stärka och bevara samernas traditionella näringar och skapa förutsättningar som ger möjligheter att utveckla nya livskraftiga näringar. För Sametinget är det viktigt med egna utvecklingsmedel för att medfinansiera projekt inom EU-program och andra nationella uppdrag. I likhet med länsstyrelserna skulle Sametinget tillförsäkras tillgång till egna regionala utvecklingsmedel för att stärka det samiska företagandet och initiera till utvecklingsprojekt i Sápmi.[10]

3.4 SAMISK FÖRVALTNING

Under det senaste decenniet har fokus i all näringslivs- och sysselsättningsutveckling flyttats från stat och regering till lokalt inflytande och enskilda individer. Ett utökat lokalt inflytande krävs för att hushålla med naturens resurser i det samiska traditionella bosättningsområdet och ge underlag för en planering oberoende av administrativa gränser. Det lokala inflytandet är också nödvändigt för att tillvarata mänskliga resurser.

Genom ett starkt lokalt inflytande och införande av decentraliserad förvaltning av exempelvis mark-, jakt- och fiskeresurser skapas underlag för att stärka samernas näringar och kultur som urfolk. En lokal förvaltning kan innefatta upplåtelse av fiske- och jakträtt, rovdjursinventering och decimering, underhåll av anläggningar och naturvårdsinsatser med mera. En utveckling styrd av det samiska samhället är nödvändig för att få större valfrihet och möjligheter för fler samer att bo och arbeta i de traditionella samiska bosättningsområdena. Den naturliga utvecklingen är att fler förvaltningsobjekt överförs till samisk kompetens eller där samer har beslutsrätt. Förverkligandet av samiska förvaltningsområden är betingat av framför allt lagändringar och regeringens förordningar.

[10] Sametingets årsredovisning 2018.

4. SAMISKT NÄRINGSLIV

4.1 GENERELLA UTMANINGAR

En övergripande målsättning för Sametinget är att stärka Sametingets roll och kompetens när det gäller datainsamling och att arbeta för att Sametinget blir statistikansvarig myndighet inom de samiska temaområdena. Anledningen är att det i dagsläget inte finns statistik som kan ligga till grund för den samiska samhällsutvecklingen. Statistiska centralbyrån inte får registrera etnisk tillhörighet eller samla in data baserad på etnicitet. Det innebär i praktiken att det är svårt att göra tillförlitliga nuläges- eller bakgrundsanalyser av de samiska näringarna. Det inte går att säga hur omfattande det samiska näringslivet är, eller om olika näringar krymper eller växer. Det går inte heller att utifrån fakta analysera fram vilka insatser som bör göras inom de olika näringarna eller följa upp resultatet av genomförda satsningar. Detta har påtalats i bland annat OECD:s rapport om samiskt näringsliv i regional utveckling. [11]

OECD menar vidare att det faktum att den statliga politiken som berör samiskt näringsliv spänner över så många områden och återfinns på olika nivåer, i sin tur formar förutsättningarna och möjligheterna för det samiska näringslivet att växa. De olika områdena spänner över infrastruktur, naturresursexploatering (skogsbruk, vind- och vattenkraft och gruvor mm), miljöpolitik, näringslivspolitik, regional- och landsbygdsutveckling, parallellt med att politik förs på nationell, regional och kommunal nivå.

Därmed formar den politiska miljön de samiska rättigheterna och möjligheterna som i praktiken finns tillgängliga och erbjuds när det gäller stöd och service till samiska företag. Regionerna hanterar också egna regionala utvecklingsplaner och inom dessa anges samer som en kulturell tillgång, men få uttrycker att det finns konkreta behov av att förbättra engagemanget för de samiska frågorna. OECD flera förslag hur samiska företag och entreprenörer kan stödjas bättre genom olika aktiviteter, bland annat:

- Inkludera samer i regionala utvecklingsprogram och landsbygdsutveckling.
- Att i programbeskrivningar lyfta fram att investeringar i samisk kultur och utbildning även är investeringar i samisk näringslivsutveckling.
- Förtydliga samisk rätt till konsultation när det gäller markanvändning samt öka stödet till samiska institutioner/organisationer så att de kan bidra i konsultationen på ett meningsfullt sätt.
- Påbörja arbetet med en nationell samepolitik som bland annat kan:
  - identifiera framtida prioriteringar för samisk samhällsutveckling,
  - analysera det politiska ramverket utifrån att samiska frågor ska integreras i ramverket,
  - förtydliga ansvaret för samiska frågor hos olika myndigheter och departement,
  - etablera årlig strategisk dialog mellan Sveriges regering och Sametinget,
  - i ett längre perspektiv bör Sverige överväga hur ramverket för urfolks rättigheter kan utvecklas för att möta det samiska folkets aktuella behov för att bättre stödja deras unika kulturella identitet och självbestämmande.[12]

[11] OECD – Rural Policy Reviews, ”Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden. 2019. WSP, 2019. Läget i Sápmi – kartläggning av samiskt näringsliv.

[12] OECD – Rural Policy Reviews, ”Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden. 2019

4.2 UTVECKLINGSOMRÅDEN

I det samiska samhället utgörs basnäringarna traditionellt sett av renskötsel, jakt och fiske, gårdsbruk och duodji. Likt renskötseln utgör jakt och fiske på många håll i Sápmi en obruten tradition och oumbärlig del av livet, kulturen och det samiska folkets näringsfång. En styrka är att basnäringarna i kombination med andra sysselsättningar alltid varit ett självklart sätt att säkra inkomsterna, minska den ekonomiska sårbarheten och hushålla med de tillgängliga naturresurserna. Det samiska näringslivet består därmed av en mångfald av verksamheter som har det gemensamt att de utgår ifrån det nära sambandet mellan näring, miljö och kultur och karaktäriseras av småskalighet och lokal anpassning. Ett samiskt företag balanserar mellan affärsmässiga och icke-kommersiella värderingar, exempelvis är en renskötare inte bara en företagare utan även bärare och förvaltare av ett kulturarv.

I övrigt förutsätter ett liv i glesbygden ofta en kombination av näringar och tjänsteverksamhet för att en företagare ska kunna försörja sig. De samiska företagen är genomgående mycket små och kartläggning [13] visar att ungefär 30 procent av de samiska företagen bedriver renskötsel, de övriga företagen är verksamma inom 262 andra branscher. Cirka en tredjedel av rennäringsföretagen kombinerar renskötsel med annan verksamhet och skogsskötsel, metallegoarbeten samt turist- och bokningsservice är vanligt förekommande biverksamheter. Drygt hälften av rennäringsföretagarna bedriver annan huvudsaklig verksamhet än renskötsel, vanligast är specialiserad bygg- och anläggningsverksamhet samt detaljhandel.

Utöver traditionellt samiska näringar finns en stor andel samiska företag inom bland annat skogsbruk och byggsektorn. Vidare har företag inom livsmedelsframställning, detaljhandel och landtransporter en hög omsättning per företag och per sysselsatt.[14] En hög omsättning betyder dock inte alltid att företagen är lönsamma. Exempelvis har aktiebolag inom livsmedelsframställning uppvisat negativa resultat under 2017 medan aktiebolag inom turism (hotell- och logi, landtransporter, resebyråverksamhet) generellt har positiv lönsamhet.

Undersökningar[15] visar också att samiska näringar och kultur har stor betydelse for regionens kulturella profil och är en stor tillgång för turistnäringen. Besöksnäringen har ökat markant i Sverige det senaste årtiondet och är viktig för arbetsmarknaden. Det finns alltså en växande potential inom turismsektorn. Kartläggning visar att samiska företag verksamma inom turism- och besöksnäringen är de som har bland det största antalet sysselsatta per företag. Endast företag inom livsmedelsframställning/samisk mat har fler sysselsatta. Besöksnäringen och samisk mat har den högsta omsättningen per företag och en slutsats kan vara att dessa samiska verksamheter har en positiv utveckling vad gäller antal företag och lönsamhet och att möjligheterna att försörja sig inom dessa näringsgrenar är bättre än inom andra samiska näringsgrenar. [16]

4.2.1 Duodji och samiskt konsthantverk

Många samer har någon form av anknytning till duodji. Duodji har även ett starkt symbolvärde för den samiska identiteten och ett starkt samband med naturen, livsstilen och levnadssättet. Förutsättningarna för en växande duodjinäring är goda och hantverket är en naturlig del av det

[13] WSP, 2019. Läget i Sápmi – kartläggning av samiskt näringsliv.
[14] Begreppet "sysselsatt" ersätter "anställd" eftersom antalet enskilda firmor utan anställda är överlägset störst i statistiken.
[15] OECD – Rural Policy Reviews, "Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden. 2019.
[16] WSP, 2019. Läget i Sápmi – kartläggning av samiskt näringsliv.

samiska näringslivet. Duodji och det moderna samiska konsthantverket (dáiddadoudji) ses sällan som en utvecklingsbar egen näringsgren, utan snarare som en kulturyttring. Det försvårar dess möjlighet att utvecklas till en bärkraftig näring.

Duodjinäringen är en unik men också en naturlig del av den helhet som bildar samisk kultur och samhällsliv. Utvecklingsmöjligheter ligger också i ett ökat samarbete och samverkan med andra samiska näringar, som exempelvis upplevelseturismen. Likaså behövs samordning mellan de samiska näringarna för att kunna skapa förändring. Ett exempel på detta är de regelverk som omger köttproduktionen och slakteriverksamheten som indirekt påverkar tillgången till slöjdråvara.

Duodjipolitiken måste våga vara innovativ och utforska nya möjligheter till utvecklingsområden. Den speciella arbetssituation många duodjiutövande befinner sig i kräver särskilda prioriteringar. Utövarna är, och har alltid varit, enmansföretagare med individuell inriktning i verksamheten. Stödformerna måste därför byggas upp med den enskilda slöjdaren och dennes förutsättningar i centrum.

Prioriterat mål inom duodji och samiskt konsthantverk:

Att stärka samverkan mellan intressenter inom duodji och andra samiska näringar samt gynna entreprenörskap och innovativ produktutveckling inom det samiska konsthantverket – dáiddaduodji - och duodji.

4.2.2 Samisk besöksnäring

Turism- och upplevelseindustrin växer både lokalt och globalt och den samiska besöksnäringen har stor utvecklingspotential. Det finns generellt en stark vilja för ett ökat samiskt engagemang i turismen som producerar attraktiv fiske-, eko-, kultur- och naturturism av hög kvalitet och med hållbarhet och omtanke om naturens resurser i fokus. Därför är det viktigt att kvalitetssäkra den samiska turismen och dess produkter. Genom att värna om det samiska språket, *árbediehtu*, den samiska kulturen och samiska traditionella näringar skapas förutsättningar för en hållbar turism som bygger på äkthet och genuina värden. Utvecklingen av den samiska turismen i Sápmi ska vara en positiv upplevelse för enskilda samer, samebyar och glesbygdsbor i allmänhet. En sådan utveckling skapar sysselsättning och stärker glesbygdens företag ekonomiskt. Turistisk verksamhet styrd av samer ger dessutom tillfällen till vederhäftig information och upplevelser om samerna och samisk kultur.

En stor tillväxtpotential ligger i samisk mat och duodji kopplad till utveckling av samiska produkter för turism. Inom kunskapsturism är maten en del av aktiviteterna som till exempel att lära sig att förstå samisk matlagning, samiska matupplevelser och samisk livsmiljö. Samisk mat och samisk turism kan bli ett starkt varumärke genom kvalitetsmärkning och bättre strategisk marknadsföring. Genom samverkan i alla led kan tillväxten öka och lönsamheten höjas.

Sametingets ~~och näringsnämndens~~ uppgift är att skapa förutsättningar för en strategisk marknadsföring av samisk upplevelseturism som medverkar till att lönsamheten höjs för verksamma samiska turistföretag och att nya samiska turistföretag etableras.

Prioriterat mål inom samisk besöksnäring:

Att utöka möjligheterna till stödformer för att främja en hållbar samisk besöksnäring, produktutveckling samt utökad samverkan och nätverksbyggande mellan samisk besöksnäring och övriga samiska näringsgrenar.

4.2.3 Samisk mat

Den samiska maten är central för en levande samisk kultur och för den samiska identiteten. Samisk mat har sitt ursprung i en jägar- och samlarkultur som senare övergått till tamrenskötsel i kombination med jakt och fiske. Matkulturen utmärks av naturliga säsongsvariationer och styrs av den periodvisa tillgången till ren, älg, fisk, fågel och småvilt, bär, örter och växter.
För att stärka den samiska matkulturens ställning är det nödvändigt med en revitalisering av samisk matkultur så att den både kan bevaras och utvecklas i framtiden. En grund för den samiska matens goda kvalitet är ren natur och en livskraftig och hållbar samisk livsmiljö. En grundförutsättning för produktion av god samisk mat är insyn över marker och naturresurser, som till exempel arealer med renbete, bär och örter, bestånd av vilt och vattendrag med fisk.

Det kända begreppet *urfolkens matsuveränitet*, det vill säga den samiska kontrollen över alla led i näringslivskedjan, måste öka för att det ska gå att förbättra och vidmakthålla kvaliteten på samisk mat och för att produktionen ska ske på ett långsiktigt hållbart sätt över flera generationers utövande och självstyrda kontroll. Samisk mat finns inom näringslivsbranscher som rennäring, fiske, jakt, bärplockning, gårdsbruk, besöksnäring, restauranger, mat-, upplevelse- och kulturturism.

Prioriterat mål inom samisk mat:

Att stödja samarbetet mellan samiska matproducenter, andra intressenter och övriga samiska näringar, samt främja forskning och arbeta för att samla resurser till organisationer som stödjer och utvecklar samisk mat.

4.2.4 Samiskt gårdsbruk

I de tre nordligaste länen finns ett stort antal så kallade gårdsbruk som har mycket varierad bakgrund både vad gäller ursprung och utveckling. Gårdsbrukarnas kulturhistoriska ursprung är också mycket varierad, några har tillkommit i samband med den svenska bondekulturens expansion in i landet, andra representerar samisk bosättning med mycket lång historisk kontinuitet. Gårdsbruken har i de flesta fall en samisk bakgrund, antingen direkt genom att upptagaren varit same eller indirekt genom att fastigheten upptagits inom det innehavda lappskattelandet. I gårdsbrukarnas näringsfång har jakten, fisket och jordbruket haft stor betydelse och även format

den omgivande miljön. Klart är att det både har funnits historiskt och fortfarande finns, samiska gårdsbrukare som verkar och lever i Sápmi.

På gårdsbruken bedrivs ofta en kombination av småskaligt gårdsbruk med djurhållning, jakt, fiske och småskalig turism. Allsidigt och bärkraftigt nyttjande av resurser har alltid varit grunden för traditionellt samiskt gårdsbruk. Det finns för det samiska gårdsbruket utvecklingspotential i att utveckla en småskalig turistverksamhet, som bygger på att visa upp traditionell kunskap och den samiska nybyggarkulturen.

Prioriterat mål inom samiskt gårdsbruk:

Att stödja organisationer och föreningar som främjar och utvecklar samiskt gårdsbruk, historiska samiska kulturmiljöer samt underlätta för företags produktutveckling inom samiskt gårdsbruk.

4.2.5 Samisk kultur som näring

Inom det samiska kulturlivet växer nya näringar fram. Begreppet kulturella och kreativa näringar (KKN) innefattar enligt Tillväxtverkets definition följande områden: arkitektur, dataspel, design och formgivning, film, foto, konst, kulturarv, litteratur, media och marknadskommunikation, mode, musik, scenkonst, slöjd och hantverk samt upplevelsebaserat lärande.[17] Kultursektorn sysselsätter även den samiska företagaren. Ordet kultur har många innebörder. Kulturprodukter av olika slag som musik, jojk, teater, bokutgivning, tidningsutgivning, multimedia, foto, film, konst, museiverksamhet etc. är en betydelsefull del av det samiska samhällslivet och berikar och synliggör den, och inte minst – skapar samiska arbetstillfällen.

Den samiska kultursektorn är relativt liten och är i behov av bland annat startkapital för att kunna växa. Inom denna sektor är viktigt att det finns statliga, regionala och kommunala instrument som kan stödja dessa företag.[18] Kartläggning inom sektorn visar att företag verksamma inom samisk kultur upplever att de uppfattas som kulturarbetare och sällan som näringsverksamma företagare.[19]

Mediaproduktion

Generellt är samisk mediaproduktion såsom skapande av film, foto, böcker (ljud och tryck), radio och poddar (podcast) mm, näringsverksamheter som har stora möjligheter på grund av intresset och behovet av att synliggöra samisk kultur. Den samiska medieverksamheten, med bland annat radio, tv och tidningsmagasin har genom sin verksamhet gjort att efterfrågan på kvalificerade samiska journalister har ökat. En annan sektor där efterfrågan på tjänster ökar är inom översättningar, tolkning, medieuppdrag och liknande. Det finns det en stor utvecklingspotential inom dessa branscher. Sedan Johan Turi och Anta Pirak gav ut sina böcker i under 1900-talets första hälft har ett stort antal samer gett ut böcker. Det gemensamma för de flesta samiska författarna är att de i sina böcker beskriver den samiska livsmiljön. I dagsläget finns det få eller inga

[17] Sametingets kulturpolitiska handlingsprogram 2018-2021.
[18] OECD – Rural Policy Reviews, ”Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden. 2019.
[19] WSP, 2019. Läget i Sápmi – kartläggning av samiskt näringsliv.

samiska bokförlag som har de ekonomiska möjligheterna att etableras och utvecklas. Samma gäller för de samiska tidningsutgivarna.

Musikskapande, jojk, teater och övrig scenkonst
Jojken har funnits sedan urminnes tider som ett uttryckssätt för samer. Idag har många samer satt den samiska musiken på världskartan och har det som levebröd. Däremot saknas resurser i det samiska samhället att ta hand om denna utvecklingspotential och samiska resurser går därför förlorade. Samiska teater erhåller idag medel från Sametinget. I det lokala perspektivet är lösningen endast ideellt arbete.

Prioriterat mål inom samisk kultur som näring:

Att främja en positiv utveckling som lyfter fram, möjliggör och skapar förutsättningar för samiska entreprenörer, företag och organisationer inom kultursektorn att bedriva en bärkraftig verksamhet.

4.2.6 Övrig näringsutveckling i Sápmi

Samhällsutvecklingen har även berört det samiska samhället. Omstruktureringen mot ett modernare och mer differentierat yrkesliv har naturligt nog rekryterat samer till yrkesliv utöver de traditionella basnäringarna. Ett liv i glesbygden förutsätter ofta en kombination av näringar och tjänsteverksamhet för att en företagare ska kunna försörja sig. Många samiska företag är verksamma inom ett stort antal branscher genom biverksamheter, förutom sin huvudsakliga verksamhet. Skogsbruk, specialiserad bygg- och anläggningsverksamhet, metallegoarbeten, detaljhandel, transportverksamhet och detaljvaruhandel är exempel på vanliga verksamheter som bedrivs av samiska företagare.

Prioriterat mål inom övrig näringsutveckling i Sápmi:

Att främja en positiv näringsutveckling för alla företag att etableras, växa och utvecklas inom verksamheter som har en levande och naturlig koppling till samiska traditioner.

5. NÄSTA STEG – EN HANDLINGSPLAN

~~Sametingets näringsnämnd~~ Sametinget arbetar för att stärka och utveckla de samiska näringarna inom skilda områden och på olika nivåer - från lokal nivå till internationella organ som FN, EU och Europarådet. De nordiska sametingen har även ett gemensamt samarbete genom Samiskt parlamentariskt råd, SPR. Vart tredje år har SPR en konferens där ledamöter från de tre nordiska sametingen samt representanter från de ryska samerna träffas och diskuterar gemensamma frågor. Den första parlamentarikerkonferensen ägde rum i Jokkmokk 2005 där följande uttalande antogs:

> ” Julggašta ahte mii atnit iežamet geatnegahtton ovttasráđiid hálddašit ja ovddosguvlui doalvut min máttuid oktasaš árbbi buoremus ávkin sámi servodahkii ja ahte mii ain áigut suodjalit iežamet massekeahtes álgoálbmotvuoigatvuođaid eatnamiidda, čáziide ja luondduriggodagaide – vuođđuduvvon dasa ahte min álbmot lea dáid guovlluid geavahan dondološ áiggiid rájes.”
>
> ”(Vi) förklarar att vi gemensamt anser oss förpliktade att förvalta och föra vidare vårt gemensamma arv från våra förfäder och –mödrar till det samiska samhällets bästa, och att vi fortsätter värna om våra omistliga urfolksrättigheter till land, vatten och naturresurser – grundat på vårt folks bruk av dessa områden genom urminnes tider.”[20]

~~Näringsnämnden~~ Sametinget står bakom denna förklaring som gäller även idag.

~~Nämndens~~ Sametingets nästa steg är att ta fram en operativ handlingsplan som ett direkt uppdrag utifrån denna näringspolitiska strategi.

[20] Jokkmokksdeklarationen – Förklaring från den första sameparlamentarikerkonferensen, Jokkmokk 24 februari, 2005.

REFERENSER

Jokkmokksdeklarationen – Förklaring från den första sameparlamentarikerkonferensen, 2005.

Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande, 2019.

Läget i Sápmi – kartläggning av samiskt näringsliv. WSP på uppdrag av Sametinget, 2019.

OECD – Rural Policy Reviews, *Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden*, 2019.

Sametingets språkpolitiska handlingsprogram, 2016.

Sametingets kulturpolitiska handlingsprogram, 2018-2021.

Sametingets jämställdhetsprogram, 2016.

Sametingets årsredovisning 2018.

Åsa Nordin-Jonsson (Red.) *Árbediehtu – samiskt kulturarv och traditionell kunskap*. 2010.

Åsa Nordin, *Långa perspektiv – samisk forskning & traditionell kunskap*, Peter Sköld & Krister Stoor (Red.) Vaartoe. 2012.